ILIUSTRUOTAS
SAVAITINIS
KULTŪROS
GYVENIMO
ŽURNALAS

NAUJOJI ROMUVA

AŠTUNTIEJI METAI
Nr. 22-24 (384-6)
BIRŽELIO M. 12 D.
1 9 3 8 M.
KAINA 1,50 LT

LIETUVOS AUGALIJA

PROF. K. RĖGELIS

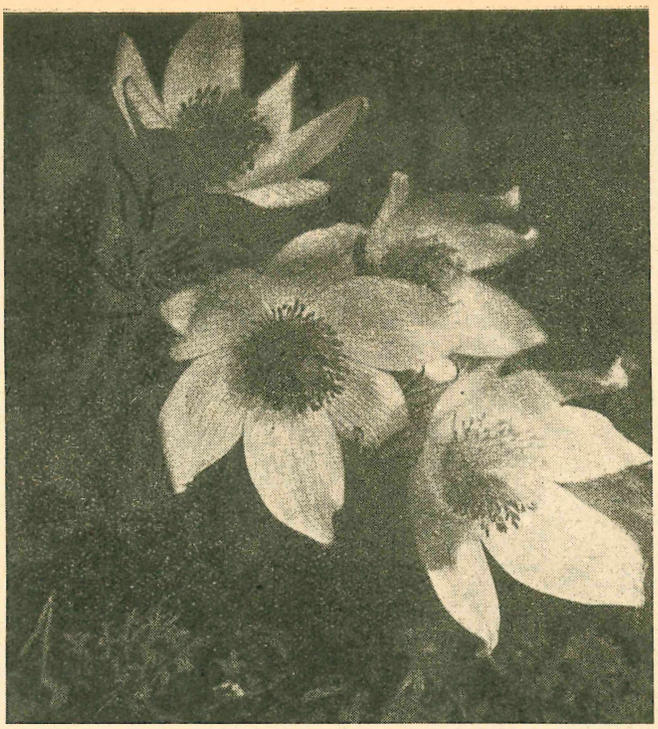

Šilagėlė J. Kuprevičiaus nuotr.

Lietuvos augalijos negalima lyginti su turtingąja atogražų kraštų augalija. Mūsų kraštas neturi nei margų Alpių aukštumų pievų nei Šveicarijos raudonųjų rožių masyvų, Lietuvoje nėra ir amžinai žaliuojančių Viduržemio jūros kraštų miškų. Bet nežiūrint to, Lietuvos augalija turi tokių grožybių, kurių nerasime daugelyje kitų Europos kraštų.

Lietuva, augalų geografo akimis žiūrint, yra Viduri-nės Europos srities dalis, o šioji pasižymi savo lapuotų medžių miškais. Tiesa, Lietuvoje daugybė yra spygliuočių miškų, bet nemažai juose yra įmišę ir lapuočių; be to, yra miškų, kuriuose tik lapuočiai vyrauja. Lietuva daugeliu atžvilgių yra pereinamasis kraštas iš lapuočių miškų srities į spygliuočių miškų sritį, kuri yra Šiaurės Europoje; dėl to ji, ypač šiaurinė jos dalis, botanikų priskiriama Rytų Baltijos provincijai, kuriai priklauso ir Latvija su Estija. Šiauriečiams Lietuva atrodo kaip pietų kraštas, o Vakarų Europos botanikams kaipo kraštas su žmogaus nepaliesta augmenija.

1933 m. Kaune įvyko Pabaltijo augalų geografų suvažiavimas. Buvo atvykę mokslininkų iš Suomijos, kuriems Lietuvos augmenija padarė neišdildomo įspūdžio, ypač žaliuojančios su daugybe gėlių Nevėžio lankos ir dideli, augą Nemuno krante Pūnios miško ąžuolai. „Čia būtinai reikia įrengti gamtos rezervatą", man sakė botanikai, „nes tokių miškų, kaip Pūnios miškas, nedaug yra". Buvo atvažiavęs pas mane vienas žymiausių Vakarų Europos botanikų, kuris ir lig šiol tebesvajoja apie Pūnios mišką, apie jo augmeniją ir apie Nemuną ties Pūnia. Nes tokių miškų ir tokių upių Vakarų Europoje nėra, ten visa gamta yra žmogaus jau paliesta, pertvarkyta. Miškai ten auga sėjami, sodinami, o ne savaime, kaip pas mus, upių pakraščiai yra sureguliuoti dambonais, visos pelkės ir visi durpynai nusausinti. „Mūsų Vokietijos upės", man sakė garsus profesorius, „kadaise, prieš daug šimtų metų, buvo kaip jūsų Nemunas ties Pūnios mišku" — „Pas jus Lietuvoje dar yra gražių durpynų", man kalbėjo kitas vokietis, kuriam karo metu teko aplankyti Lietuvą, „mūsų krašte tokių durpynų jau senai nebėra".

Miškai yra Lietuvos turtas, miškais buvo kadaise apaugęs visas mūsų kraštas, bet dabar didesni miškai tėra tik kaip liekanos iš senų laikų. Štai Kauno apylinkėse yra didelis Vaišvadavos miškas, Prienų šilas, paskui dar miškai netoli Pravėniškių stoties ir Turženės urėdijoj, dideli miškai yra tarp Zapyškio ir Kazlų Rūdos, kuriuose yra beveik nepraeinamas Ežerėčių durpynas. Marijampolės apskrityje yra didelis Buktos miškas, o Šiaurės Lietuvoje, netoli Panevėžio, garsioji Žalioji. Ištisas valandas gali vaikščioti Lietuvos miškais, nerasdamas nei sodybos nei žmogaus. Tanki samanų velėna dengia žemę, gausiai visur auga mėlynių ir bruknių, milžiniškos eglės ir pušys žiūri savo viršūnėmis į dangų. Ko tankesnis būna miškas tuo didesni medžiai. Miško milžinas briedis perbėga mums taką, kiekvienu momentu mums vaidenas, kad pasirodys Vytautas Didysis su savo vyrais. Kadaise visi šie miškai sudarė vieną vienintelį milžinišką mišką, besitraukusį beveik per visą mūsų kraštą.

Gražus yra ir Lietuvos lapuotasai miškas, kuriame vyrauja ąžuolas, bet jame auga ir daugybė kitų medžių, kaip skruoblų, klevų, guobų, uosių, liepų ir kt. Šie miškai taipogi yra liekanos kadaise buvusių didelių lapuočių miškų, bet jų yra mažiau kaip spygliuočių miškų, nes žmogui reikalingi laukai, o lapuotasai miškas juk auga vietose, kurios labai tinka žemdirbystei. Žavingi yra šie nedideli Lietuvos ąžuolynai ir lapuočiai miškai, kurių yra net Kauno apylinkėse, kaip Vytauto ąžuolynas ir jo tęsinys Mickevičiaus slėnio miškas, Fredos šlaitų miškai, Babtų miškas, Nevėžio ir Nemuno šlaitų miškai, yra jų ir Pūnios miško pakrantėje, Buktos miške, netoli Kaltinėnų Žemaitijoje ir kitur. Aš mėgstu vaikščioti Fredos šlaitais kur siaurasis takas eina žemyn nuo Technikos prospekto į Nemuno slėnį. Čia auga dideli ąžuolai su liepomis, skruoblais ir kitais lapuočiais medžiais ir krūmais, kaip lazdynais, sausmedžiais, ožekšniais ir kt. Čia gausiai auga plaučių, plūkių ir kitų gėlių, o truputį vėliau čia žydi kvepiančios krunės (Asperula odorata).

Savotiški yra ir Lietuvos alksnynai, kurie dabar tai pogi baigia išnykti, o po vieną beaugą juodalksniai tiktai liudija, kad čia kadaise augta didesnių alksnynų. Bet vietomis jų netrūksta dar ir dabar, tik jie beveik nepraeinami, vien mažais takais galima įsibrauti į jų vidų o vietomis reikia eiti lieptais, nes jie labai yra pelkėti. Čia paprastai telkšo daug didelių klanų su juodu balų vandeniu, čia gausiai auga viksvu, geltonai žydi geltonasis vilkdalgis (Iris Pseudacorus), vyniojas krūmais bulvės, karklavijai (Solanum Dulcamara) su savo vijoletiniais žiedais, žydi baltasis žinginis (Calla palustris). Tokie miškai yra rojus įvairiems paukščiams ir žvėrims, jie ir dabar nepraeinami, o kadaise jie buvo didelė Lietuvai apsauga nuo įvairių priešų.

Savotiškai gražūs yra Lietuvos durpynai. Štai Kamanos, Šepeta, Ežerėtis, Natygula, Kukliško, Rekyvos durpynai ir daugybė kitų. Ištisas valandas galima eiti šiais durpynais, linguojant ir šokinėjant nuo vieno samanų kupsto į kitą. Šie durpynai jau savo spalva žymiai skiriasi nuo Lietuvos pievų ir miškų. Kiminų sąmanos yra rudos, šviesiai žalios arba raudonos spalvos, o visai žalios spalvos

Alytaus miške „išaugintas" grybas J. Kuprionio nuotr.

samanų, kokių yra pav. lapuotame miške, čia beveik nėra. Štai raitos raudonai žydinti spalgena, auga avietė tekšė (Rubus chamarmorus), beskleidžianti didelius baltus žiedus, ant kupstų auga nykštakrūmiai ir durpynų pušaitės, o vandens klanuose viksvos. Neapsakomai tuščias ir monotonus yra toks durpynas, retai kada čia sutiksi žmogų, dažnai tokiuose durpynuose būdamas jautiesi kaip perneštas į Laplandijos tundrą. Šių durpynų augmenija yra liekanos iš tų laikų, kuomet ir mūsų krašte klestėjo šiaurės tundros augmenija. O Lietuvos lankos Nemuno, Dubysos, Nevėžio pakraščiais, ar jos negražios? Toli, toli siūbuoja aukštos žolės. Pieva visiškai gelsva nuo barščių (Heradeum sibiricum) arba raudona nuo aukštų rūgštynių, vietomis mėlynuoja veronika, arba gausiai auga šalavijų (Salvia pratensis, Nevėžio pievose sutinkama viena jų atmaina su raudonais žiedais) arba šviesiai baltais (Filipendula hexapetale). Daugybę gėlių galima rasti šiose pievose ir neapsakomai dideliais būriais, tiktai vietomis čia želia karklų krūmai. Gražios yra ir aukštesnių, neužliejamų vietų pievos, kuriose vyrauja kmynas o birželio mėn. taipogi žydi daugybė ir kitų gėlių. Graži yra ir mūsų vandens augmenija, kuomet gausiau sužydi baltų lelijų (Nymphaea) ir geltonų lugnių (Nuphar).

Anksti pavasarį Lietuvos pušynuose pradeda žydėti šilagėlė (Pulsatilla patens), kuri džiugina mus savo dideliais mėlynais žiedais, vėliau miškuose žydi baltos ir geltonos plūkės, plautės ir kitos. Gražūs yra Lietuvos miškai, kuomet medžiai pradeda sprogti ir saulės spinduliai veria žemę; tuomet, nesant dar didelio pavėsio, daugybė augalų žydi įvairių spalvų žiedais.

Atogražų kraštai turtingi orchidėjomis, bet ir Lietuvoje nemažai yra šių gražių, visiškai egzotiškai atrodančių augalų. Štai pūstalūpė (Cypripedium Calceolus) auga lapuotuose miškuose ir miškų pievose, ji dideliais, panašiais į batukus žiedais. Štai maloni, ypač nakties metu skaniai kvepianti blandis (Platanthera), štai daugybė gegužraibių (Orchis), kurios savo raudonais žiedais puošia mūsų pievas. Šiaurės Lietuvoje auga daugybė burbulių (Trollius europaeus), raktažolių ir pelenėlių (Primula furinoza), kurių žiedai nudažo geltonai ir ružavai pievas. Mūsų pievose ir miškuose auga daugybė augalų, kurie puošia taip pat mūsų darželius ir sodus. Štai sinavadas (Aquilegia) su mėlynais žiedais, štai raudonasai kardylas (Gladiolus imbricatus), visai vijoletinis vingiris (Thalictrum aquilegifolium), miškinė lelija (Lilium Martagno), mėlynas palemonas (Polemonium coeruleum), baltas gludišius, mėlynas sidabrinis vilkdalgis (Iris sibirica). Pušynuose smėly auga skaniai kvepiantis smiltinis gvazdikas (Dianthus avenarius) ir daugybė kitų.

Nemažai yra Lietuvoje gražiai žydinčių krūmų. Taip gegužės mėnesyje žydi jieva, o birželio sedula (Cornus sanguinea), gudobelis (Crataegus), erškėčiai, putinas. Jie visi gražina mūsų miškus, krūmus, pievas ir šlaitus.

Iš įdomių Lietuvos augalų paminėsime dar amalą, augantį ant tuopų ir vis labiau besiplatinantį Kauno apylinkėse, paskui dar yra jūrinė lundra (Eryngium maritimus) auganti jūros pakraščio smėlynuose ir globojama Klaipėdos krašte, pievinis šalavijas (Salvia pratensis), kuris žydi mėlynai sausose pievose, yra stepių kraštų augalas.

Durpynuose ir pelkėse auga vabzdžiaėdžiai, kaip pav. saulašarė (Drosera) ir tuklė (Pinguicula), ežeruose ir kūdrose skendenys (Ubriculiaria). Tai yra augalai, kuriems dirvožemio maisto nepakanka ir kurie priversti pasipildyti maistą kitais būdais. Toks kitas jų maistas yra vabzdžiai, kuriuos šie augalai gaudo įvairiomis priemonėmis.

Lietuvoje nemažai yra ir įvairių rūšių vad. reliktinių augalų, t. y. augalų, kurie užsiliko iš įvairių buvusių kadaise mūsų krašte klimatinių perijodų. Ledo perijodui pasibaigus, Lietuvoje vyravo šaltas klimatas, panašus į dabartinį Leplandijos klimatą, ir tik po truputį jis pradėjo atšilti. Iš tų laikų Lietuvoje užsiliko keružis beržas (Betula nana), dabar plačiai paplitęs Šiaurės Europoje ir tundrose. Tat yra mažas krūmelis, su apskritais lapais, visiškai nepanašiais į beržų lapus. Jis lig šiol buvo sutiktas tiktai Šepetos durpyne ir netoli Jurbarko. Durpynuose dažnai auga ir karklų su baltais lapais. Tat yra laplandiškas gluosnis (Salix lappzonum), kuris taipogi yra reliktas ir dabar gausiai auga šiaurės tundrose. Šiaurės reliktas yra taipogi tekšė avietė (Rubus chamaomorus), kurios vaisiai yra labai skanūs ir turi ypatingą aromatą. Jų būna kaikuriuose Lietuvos durpynuose labai apstu. Šiaurės kraštų reliktas yra ir linėja (Linnaea borealis), kuri rangos samanomis spygliuočių miškuose ir turi maloniai kvepiančius ružavus žiedus. Jų ligi šiol sutikta A. Panemunės miške, Aukštadvaryje, Vyžuonio miške, o dideliais būriais Juodkrantėje.

Bet yra mūsų krašte ir šiltesniųjų kraštų augalų, kurie toliau šiaurėje jau nebeauga, pav. skruoblas yra pas mus rytų stepių kraštų augalas. Iš viso Lietuvoje auga apie 1200 augalų rūšių, neskaitant dumblių, grybų, kerpių ir samanų. Kaikurie augalai yra išnykę iš mūsų krašto, kaip pav. kukmedis (Taxus baccatu), kurį Pabrėža buvo radęs prieš 100 metų Švėkšnos miškuose, ir agaras (Trapa natans), kuris, kaip Tiškevičius rašo, išnyko iš Kilučių ežero (netoli Biržų) 1867 m., ir kurio riešutų galima rasti to ežero dugne dar ir šiandien.

Graži ir turtinga yra mūsų augmenija, tiktai permažai gyventojų įvertinta ir mylima. Žmonės augalus negailestingai naikina, medžių šakas, pav. jievas, laužo, ir netrukus visa eilė retesnių mūsų krašto augalų gali visai išnykti.